

РАДИКАЛИЗАЦИЈА КАО ПРОЦЕС ТЕРОРИСТИЧКОГ РЕГРУТОВАЊА

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2201009C	УДК 329.11:323.285]:351.74/.76
---------------------------------	--------------------------------

Предраг Ђеранић¹

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Душко Башкало

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Апстракт: Постоје различити ставови и мишљења о самом процесу радикализације. Радикализам се може посматрати као жеља за промјенама у друштву а које не морају бити реализоване насилним путем, већ на основу истрајности појединаца или група. О радикализацији се у безбједносном дискурсу углавном говори у негативном контексту и негативној конотацији, односно, као о дуготрајном процесу којим се од друштвено корисне особе формира терориста, односно, опасност за државу и друштвену заједницу. Циљ рада је да се укаже на узроке који доводе до радикализације, али и на фазе процеса радикализације. Особе које су изложене овом процесу, ставовима и понашањем показују да се разликују од средине у којој живе, увиђа се да су постале другачије. Такве особе прихватају одређене политичке, вјерске и сеператистичке циљеве и истичу да је насиље једини начин да се ти циљеви остваре.

Кључне ријечи: радикализам, тероризам, екстремно, радикализација, пријетња, угрожавање.

УВОД

Када говоримо о тероризму често стављамо по страни радикализацију, што је велики недостатак у сагледавању ове безбједносне пријетње и њеном сузбијању. Организације, институције и експерти нису дефинисали изглед потенцијалног терористе, односно, особине терористе. Прихватајући одређене радикалне ставове, идеологије и циљеве, и пролазећи кроз одређени процес, особа постаје радикална и спремна на терористички акт. Управо тај процес називамо радикализацијом. Постоје подијељења мишљења о радикализму. Историја је пуна примјера покрета који су се борили за промјене, руководећи се жељом за добробити државе и друштва, али се овдје поставља питање методологије. Ако одабране методе искључују насиље, већ се заснивају на политичкој борби, не можемо говорити о радикализацији.

¹ Аутор за кореспонденцију: др Предраг Ђеранић, декан Факултета безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци. Имејл: predrag.ceranic@fbn.unibl.org

Не постоји профил особе за коју поуздано можемо тврдити да може постати терориста. Оно што може указивати на проблем је промјена у понашању и ставовима. Покушаћемо указати на узроке радикализације, односно, факторе који утичу да одређена особа постане радикална. Када се говори о узроцима, то није нимало једноставно питање. Зашто је то тако покушаћемо да објаснимо током истраживања. Оно што јесте сигурно то је да је увијек присутна симбиоза више фактора, од унутрашњих до спољашњих. Најважније је обратити пажњу на узроке, јер се само на тај начин може спријечити стварање терориста, односно, ми спречавамо радикализацију која је основа за стварање екстремисте који се може развити у терористу. Ако то не спријечимо путем превентивних мјера, онда је једино што нам је преостало репресија. Морамо знати да у том случају друштву и држави могу пријетити веће опасности и посљедице. Узроци могу бити од политичких, економских, социјално-друштвених, па до психолошких. Широка лепеза узрока је разлог да у наведеним сферама друштва дјелујемо превентивно. Потребно је стварати боље услове за живот и на тај начин покушати спријечити радикализацију или је бар у одређеној мјери смањити. Несумњиво је да постоје узроци на које не можемо утицати, али постоје и они на које можемо и морамо. Нажалост, на сцени је спровођење радикализације путем одређених вјерских заједница и хуманитарних организације. То је недопустиво у организованој држави, и требало би да наиђе на осуду цијелог друштва и државних институција. Вјерска осјећања се не смију злоупотребљавати, основни религиозни постулати би требало да зближавају људе. Рад хуманитарних организација требало би да буде у функцији општег добра, а не да хуманитарци буду средство за реализацију политичких и идеолошких циљева. Посебну пажњу заслужују фазе радикализације. За радикализацију смо већ констатовали да је дуготрајан процес током којег се особа радикализује по фазама. Тај процес није ни лак ни једноставан. Њега проводе људи који су искусни и обучени, што је додатан разлог да борбу против радикализације схватимо максимално озбиљно. Кроз овај рад покушаћемо објаснити шта је радикализација, укажемо да је то сложен и дуготрајан процес, и зашто је она важна када говоримо о борби против тероризма. Такође, обратићемо пажњу на узроке који доводе до радикализације и који представљају предуслов да бисмо се могли борити против радикализације.

РАДИКАЛИЗАМ И УЗРОЦИ РАДИКАЛИЗАЦИЈЕ

Највећа пријетња по глобалну безбједност данашњице и даље је тероризам. Свијет је данас изложен великом броју безбједносних изазова, ризика и пријетњи, али свједоци смо да ниједна пријетња није проузроковала толику потребу за заједништвом као што је борба против тероризма. Велики број експерата који изучавају тероризам указују да је до прекретнице у поимању терористичке пријетње дошло након напада на Куле близнакиње. Након тог догађаја, тероризам је оквалификован као главна пријетња човјечанству и

тероризму је буквално објављен рат. Питање које се сасвим логично поставља гласи: Зашто борба против тероризма није покренута раније? Можемо ли закључити да тек када се угрози безбједност великих држава, важних геополитичких актера, говоримо о заједничкој борби и пријетњама по глобалну безбједност?

Да бисмо схватили терористичку пријетњу, треба да сагледамо еволуцију мисли да се насиљем могу остварити идеолошки и политички циљеви. Многобројна литература коријене тероризма повезује са дјеловањем три вјерске групе: Зилоти – Сикаре у Јудеји, Таге у Индији и Асасини у Персији (Шикман, 2009: 54). Колико су тероризам и сви други процеси везани за тероризам значајни, говори нам и велики број институционалних и ван-институционалних дефиниција тероризма. Исто можемо рећи за радикализам и екстремизам, два појма која су у корелацији са појмом тероризма. Уједно, када се говори о тероризму неопходно је дотаћи се и објаснити појам радикализма. Зашто је то тако? Терориста се не постаје самоиницијативно, суштина је у томе да је извјесна особа изложена процесу који проводе одређене организације.

Када се говори о борби против тероризма, приоритет треба да буде борба против радикализације која води у екстремизам, а затим у тероризам. Други приоритет требало би да буде борба против финансирања тероризма, односно, терористичких организација.

Није нам намјера повезивати радикализам искључиво са тероризмом, зато што радикализам не мора увијек водити ка тероризму. Радикализам повезујемо са корјеним промјенама у друштву, и тумачи се на два начина: у смислу повратка на старо, што је ретроградног карактера; као обнављање из коријена (што може проузроковати одређени *novum*²). Ако кажемо за нешто да је радикално, то не значи да је регресивно, већ напротив, може имати прогресивно значење (Ђорић, 2012). Међутим, не можемо радикализам поистовјећивати са активизмом, што је демократско право грађана да на законит начин остваре одређене друштвене, политичке, економске и друге циљеве. Радикализам може довести до одређених позитивних ефеката, али веома често он представља пут ка екстремизму и тероризму.

Ако би се екстремизам посматрао са аспекта људских права и негативних друштвених посљедица, онда би се могло донијети неколико закључака. Екстремизам егзистира у контексту политичког и ширег друштвеног насиља и резултат је процеса индивидуалне и групне радикализације. Он је сложен друштвени феномен, заснован на пренаглашеним биолошким потребама самозаштите од „другог” и ксенофобичној варијанти схватања одређеног идентитета. Иза екстремизма стоји систем увјерења који служи формирању и правдању насилних понашања која су усмјерена ка другим расним, вјерским, етничким и политичким групама, које се доживљавају као непријатељске (Симеуновић, 2009).

То нам указује да је радикализација процес промјена који се завршава личном и политичком трансформацијом у ново стање. Далеко од тога да

² *Novum* – латински назив за нову ствар

је то брз и лак процес, али бројне студије тврде да су издефинисане јасне и препознатљиве фазе од симпатизера до оперативца. На првом нивоу су сви чланови заједнице, између којих се траже рањиви, а формирана група рањивих мета је други ниво. На трећем нивоу су они код којих су развијена радикална и екстремна убјеђења, али који још увијек нису извршили терористички акт. На овом нивоу њихова улога може бити и регрутовање чланова са нижих етапа. На врху ланца су припадници терористичких организација (Christmann, 2012: 10).

Радикализација се може одредити као процес изградње екстремистичких увјерења, осјећања и понашања, која су супротна основним друштвеним вриједностима, демократским принципима и универзалним људским правима. Ова увјерења заговарају надмоћ одређене групе која је заснована на расној, вјерској, политичкој, економској или социјалној припадности (Trip, Bora, Marian, Halmajan & Drugas, 2019). Радикализација је „процес гдје особа постаје екстремиста” (Vorun, 2011: 9).

Путем радикализације траже се особе које ће прихватити ставове радикалних група у којима је оправдано да путем насиља остварују своје циљеве. Често у јавности чујемо термин радикално, који није нужно негативан, али када се повезује са тероризмом, онда то није ништа друго него тражење потенцијалних терориста. Развојем тероризма развијала се радикализација и начин спровођења радикализације. Тренутно водећи циљ и начин врбовања потенцијалних терориста је манипулација религиозним осјећањима. Наведени закључак није добро генерализовати, али постоји низ примјера о злоупотреби вјерских осјећања и уопште религије од појединаца и организација, како би се регрутовали потенцијални терористи. Зато је важно да сагледамо мотиве који могу утицати да се извјесна лица поистовјете са екстремистима и крену путем тероризма.

У студији Међународног истраживачког центра за борбу против тероризма из Хага, узроци радикализације који могу довести до тероризма подијељени су на три нивоа. Први је ниво индивидуе, појединац који укључује кризу идентитета, осјећај отуђености, маргинализација, дискриминација, стигматизација и одбијање, у комбинацији са бијесом и осветом. Други ниво представља ширу радикализовану заједницу која подржава тероризам, или то чак може бити група која дјелује у тајности и заправо је веза на путу до терористичке организације. Ово се најчешће дешава у оквиру друштвене групе која је изложена тешким животним условима, што може бити плодно тло радикализације. Овдје се као рањиве наводе националне, етничке и вјерске групе које су мањина у одређеној држави. Трећи или макро ниво односи се на улогу владе и друштва у земљи и иностранству, радикалности ставова јавних личности и политичара, нарочито оних који долазе из иностранства. Уз одсуство могућности за пристојан друштвено економски статус, може доћи до мобилизације и радикализације која се на крају може манифестовати путем терористичких аката (Schmid, 2013: 10).

Радикализацију и узроке радикализације можемо посматрати кроз неколико концепата, један од њих је концепт политичких покретача ради-

кализације. Поједини приступи у објашњењу радикализације посебно наглашавају политичке покретаче овог процеса, па се у том смислу наводе следећи (USAID, 2017: 6–7): негирање политичких права и грађанских слобода; оштра репресија владе и груба кршења људских права; страна окупација; политичко и војно мијешање других држава; ендемска корупција и некажњивост добро повезаних елита; изоловани региони са ниском густином насељености; локални сукоби и неспособност влада да их савладају; дискредитоване владе и слаба политичка опозиција; застрашивање и принуда од стране екстремистичких група гдје владине службе не могу да обезбиједe заштиту својих грађана, перцепција да је међународни систем у основи неправедан, непријатељски и дискриминативно расположен према одређеним друштвима и народима; присутни „проактивни” екстремистички (нпр. вјерски) програми у заједници.

Када се говори о узроцима због којих одређена особа приступа процесу радикализације, они су веома сложени. Ријетко ће се десити да само један узрок утиче на особу, увијек је то више узрока који чине једну симбиозу. Они се крећу од индивидуалних, друштвено-економских, друштвено-социјалних и психолошких. У науци не постоји тачан профил личности терористе, као што не постоји и јасно дефинисана мрежа узрока радикализације.

Када се поставља питање радикализације на простору БиХ и регрутације нових терориста, то је веома сложена појава као уосталом и укупно друштвено стање на простору Босне и Херцеговине. На простору Босне и Херцеговине нема безбједносног или политичког питања на које је одговор једноставан. Зaslуге за то припадају политичком амбијенту и вјечитом патронату међународне заједнице.

Босанскохерцеговачко друштво, погођено разним кризама и ратом, представља идеално тло за развој радикализације и регрутацију терориста. Постоји велики број проблема, од економских, социјалних, политичких, националних и вјерских, који погађају становништво, што је све погодно за регрутовање младих. Национално-етничка нетрпељивост је идеална за развој радикализма и екстремизма, што се често врши преко вјерских заједница и невладиних организација. Етничка нетрпељивост је од почетка глобалног цихадистичког покрета била у његовом фокусу, при чему је, како наводи Evan Kohlmann, управо рат у БиХ значајно утицао на ширење цихадистичке идеолошке основе (Kohlmann, 2004). У том смислу можемо говорити о три периода радикализације у БиХ (Шикман, 2018: 121–124).

Први период је трајао од 1992. до 1995. године. Овај период карактерише долазак страних терористичких бораца (афро-азијског поријекла) муџахедина у БиХ, који су учествовали у многим ратним дејствима. Заправо, БиХ је била прва земља у којој су након рата у Авганистану (1979–1989) као искусни борци почели долазити муџахедини ради учешћа у цихаду, од којих су неки као припадници Ал Каиде имали за циљ освајање базе одакле би могли даље да дјелују. У почетку су долазили самоиницијативно, поријеклом из Египта, Саудијске Арабије, Алжира и Јемена (Kohlmann, 2004), а касније ор-

ганизовано путем организације као што је Агенција за помоћ трећем свијету (Third World Relief Agency – TWRA). Током 1992. дјеловали су самостално, а од половине 1993. године као одред „El Mudzahedin” у саставу трећег корпуса тзв. Армије БиХ (Шикман, 2021: 198).

Други период је трајао од 1995. до 2012. године. У овом периоду долази до успостављања и развијања радикализације код домаћег становништва. Наиме, након завршетка ратних сукоба највећи број страних цихадистичких бораца преусмјерен је на друга ратишта, а један број је добио држављанство БиХ, и остао у БиХ. Након тога долази до успостављања првих вехабијских заједница у изолованим, неприступачним селима у која су постепено почели да долазе и домаћи становници (Шикман, 2021).

Трећи период траје од 2012. године до данас. Овај период карактерише одлазак држављана БиХ у Сирију и Ирак, ради прикључивања ИСИЛ-у, и учешће у терористичким активностима. Број повратника у БиХ није прецизно утврђен као ни подаци о њиховим активностима на подручју БиХ. Зато се БиХ и даље суочава се безбједносним изазовима које представљају њени држављани, који јавно величају терористичку идеологију ИСИЛ-а и другим активностима везаним за дјеловање сљедбеника радикалног селефизма (Шикман, 2021).

Када говоримо о радикализму, велики проблем Босне и Херцеговине је што се радикализација у једној мјери реализује преко вјерских заједница. Наравно, разликује се религија као приватна ствар и религија као структура јавног поретка која би требала гарантовати друштвену интеграцију (Абазовић, 2007: 88). Трбало би да религија уједини људе и да буде снага која ће покретати свијет у заједништво, слободу и поштовање других. Али, у пракси се религија често злоупотребљава ради неких других циљева којима се свјесно угрожавају припадници друге нације и вјере. БиХ као једно нестабилно подручје посљедњих 25 година постало је погодан терен за развој радикализма који касније прераста у тероризам.

Теза да БиХ треба бити унитарна држава присутна је од 1991. године, и никада није прихваћена у српском народу. Политички ставови о потреби за унитаризацијом земље доприносе етничкој напетости и нетрпељивости, јер се ради о подијељеном друштву. Колики је значај појединих невладиних организација и колике су могућности злоупотребе истих показује податак да је у року од само четири године (између 1994–1998) број страних хуманитарних организација у БиХ порастао са 50 на 332, док се број домаћих организација попео са 130 на 200. Они свој рад проводе кроз финансирања различитих пројеката, ширећи и злоупотребљавајући религијске нормативе (Сарајлић, 2011).

Оно што је важно истаћи када говоримо о радикализму јесте образовни систем једне земље, а као и у другим друштвеним сферама у БиХ, и ту постоје велики проблеми. Овдје се не говори о образовању становника БиХ, о језику неке друге земље, већ о прожимању радикализма под параваном културних институција, које врше образовање у супротности са институ-

ционалним. Важан сегмент мрежног ширења радикализма одвија се кроз школске институције. На подручју БиХ данас легално дјелује 1700 мектеба (неформалне исламске школе), гдје се настава изводи у складу с наставним плановима под контролом Исламске заједнице у БиХ (Сарајлић, 2011). Наиме, поред легалних школа у БиХ с исламским наставним плановима а које дјелују под административном влашћу БиХ, постоји и низ школа унутар којих се настава одвија супротно од позитивних прописа БиХ. Примјер таквих школа су „парацемати“³ који постоје у одређеним дијеловима БиХ. Оне јасно говоре о утицају главних мрежа на исламски простор у БиХ а то су: арапске и неоселефијске мреже, иранске мреже, турске мреже (Сарајлић, 2011).

Када видимо какво је стање са аспекта друштвено-економског положаја грађана БиХ, онда је сасвим јасно зашто БиХ има велики број безбједносних изазова од самих својих грађана. Један од најлакших начина за привлачење младих људи је новац. Уједно, незапослене младе људе и без перспективе у својој земљи, лако је обманути и регрутовати као плаћенике за туђе ратове, или да се укључе у организацију терористичких аката. На простору БиХ дешавали су се терористички акти за које је утврђено да су били повезани са исламским фундаментализмом.

Радикализацији највише подлијежу млади људи из неколико разлога. Они су незадовољни положајем у друштву, сматрају да држава не ради ништа добро за њих и они путем насиља желе то промијенити. Не постоји тачно одређен профил личности који се сматра идеалним за радикализацију. Можемо рећи да постоје одређене друштвене групе: млади људи старости од 20 до 30 година, поријеклом из руралних подручја, лошег имовног стања, неожењени, незапослени, раније осуђивани, слабијег образовања, економски зависни. Међутим, не можемо се са сигурношћу ослањати на наведене предиспозиције, управо зато што су евидентни терористички акти које су починила лица која се не уклапају у наведену матрицу. Зато је важно да друштво сузбија узроке који доводе до радикализације, а они се крећу од појединачних, друштвених, државних, па до глобалних.

ФАЗЕ РАДИКАЛИЗАЦИЈЕ

Радикализација је дуготрајан процес, који од друштвено корисне особе произведе особу која представља пријетњу по друштво и основне вриједности државног поретка. Лица које улазе у процес радикализације у почетку нису тога ни свјесна. Они због личног незадовољства положајем у друштву, или због одређених психолошких проблема, траже утјеху и разумијевање других. Такве особе су потенцијални кандидати за радикализацију, односно за оне који спроводе радикализацију.

3 Парацемати представљају нелегалне цемате на простору БиХ. Цемати су основне организационе јединице исламске заједнице, у којима се обављају вјерске обавезе и под контролом су Исламске заједнице БиХ. Парацемати нису под контролом Исламске заједнице БиХ, испољавају вјерски радикализам, нетолерантност и екстремизам. Поред тога, утврђено је да заговарају, регрутују екстремисте и величају терористичке акције.

Концепт иосћееної шока развоја радикализације

Овај приступ указује да се радикализација одвија постепено кроз дјеловање друштвених покрета и идеологија које појединцима дају значења политичке стварности. Радикализација се тако схвата као процес стицања идентитета који води ка политичком екстремизму и жељи за укључивањем у терористичке активности. Овај процес се може одвијати кроз групу, организацију и преко медија. Појединци, који су изложени политичкој социјализацији која промовише насилни екстремизам као средство политичке борбе, пролазе фазе током којих постепено развијају своје мотиве за насилним политичким дјеловањем. То су обично четири опште фазе: 1) изложеност новом погледу на свијет и постојање сазнајне отворености; 2) идеолошко стварање значења контекста проблема и тежњи групе којој појединац припада; 3) подстицање групних прича о историји проблема и сукоба, угрожености групе, етичности борбе, легитимности насилног дјеловања; 4) улазак у групу (Југовић и Живаљевић, 2021).

Концепт линеарної процеса

Овај концепт је служио за објашњење развоја цихадистичког тероризма код грађана исламске вјероисповјести који живе у западним земљама. Према њему, радикализација има четири фазе (Silber, Bhatt, 2007: 1): „предрадикализација” – вријеме прије него што је појединац изложен исламском фундаментализму; 2) „самоидентификација” – појединци кроз проучавање селефијског ислама прихватају идеолошке доктрине и удружују се са другим присталицама исламског фундаментализма; 3) „индоктринација” – јачање радикализације кроз посвећеност фундаменталистичкој идеологији и њеним слѣдбеницима; 4) „цихадизација” – прихватање пракси цихада и испуњавање личних обавеза у насилним активностима.

Концепт „усамљеної вука” (lone wolf)

„Тероризам усамљеног вука” је феномен који је познат још од 19. вијека као дио различитих анархистичких увјерења која су заступала идеју о „индивидуалном отпору без вођства”. Овим концептом се објашњавају насилни екстремизам и терористички акти оних људи који не припадају терористичким организацијама или групама. То су појединци који чине политички мотивисано насиље, али без директне везе са истомишљеницима или организаторима насилних екстремистичких група. Ради се о особама које се самостално радикализују и које је тешко, из позиције служби безбједности, открити и процијенити у погледу степена мотивисаности и спремности за терористичке акте (Spraaij, 2012).

Радикализација „усамљеног вука” се објашњава као мултифакторски процес који обухвата више фактора ризика: 1) тражење смисла у саможртвовању за више циљеве; 2) морално увјерење да се насилним актом извршава „правда” и „освета” према замишљеном или стварном непријатељу; 3) неке

психопатолошке особености појединаца, као што су антисоцијални поремећај личности, опсесивно-компулзивни поремећај, шизофренија, претјерано самотњачка природа личности; 4) утицај дисфункционалне породице, а посебно оне у којој су била присутна агресивно-параноична понашања; 5) мотивисаност и емоционализација одређеном идеологијом; 6) коришћење интернета и сајбер група за развој идеологије и самостално осмишљавање терористичких аката. Случај радикализације екстремног десничара Андерса Брејвика (Anders Behring Breivik) из 2011. године, који је у омладинском летном кампу социјалдемократске омладине у Ослу убио 69 и ранио 60 тинејџера, јесте један од најпознатијих примјера тероризма „усамљеног вука” у Европи (Bartlett, 2014).

Концепт фактора одбијања и привлачења и контекстуалних фактора. Овај концепт разлаже утицај три групе фактора на развој радикализације (Kisić, Barišić и Đukanović, 2019: 11–13).

Фактори одбијања (*pushfactors*) односе се на негативне друштвене, културне и политичке карактеристике одређеног друштвеног окружења, као што су: социјална искљученост, неједнакост, сиромаштво, дискриминација, ограничен приступ квалитетном образовању, незапосленост, осјећај социјалне неправде, ускраћивање грађанских права и слобода, неприхватање групних идентитета, културно угњетавање, политичко незадовољство.

Фактори привлачења (*pullfactors*) личне су природе и указују на позитивне карактеристике и погодности које за неке особе пружа чланство у екстремистичкој организацији. Ови фактори укључују: осјећај припадности и важности, блиске особе које су већ чланови екстремистичке групе, привлачност лидера, духовно испуњење, запослење, финансијска помоћ, авантура, друштвени статус, поштовање вршњака, самопоуздање и лично оснаживање, осећај перспективности, перцепција екстремистичке групе као морално исправне, изградња култа (расне, верске, етничке, родне) надмоћи групе у односу на остале заједнице у друштву.

Контекстуални фактори (*contextualfactors*) односе се на однос државних институција које подстичу радикализацију. То су: репресивне акције државних органа; угрожавање људских права; нефункционална управа и јавни сервис грађана; криминал и криминални квартави у којима је ријетко присутна полиција; слабост безбједносног апарата државе; дубоко укоријењена корупција; недемократичност друштва, аутократски концепт владавине са слабом или фиктивном опозицијом итд.

На основу горенаведених концепата радикализације и фактора који утичу на радикализацију закључујемо да постоји више фаза у процесу радикализације које се надовезују и тако затварају круг радикализације, који даље води у екстремизам и на крају у тероризам. Човјекова психологија је нешто што се непрекидно истражује. Једна од првих фаза која се намеће јесте предрадикализација. Из назива видимо да се тај појам односи на вријеме које утиче на појединца или групу да крену путем радикализације, у коју још нису заведени.

Предрадикализација представља стање када је лице незадовољно својим животом и када не зна на који начин да се носи са бројним проблемима. То су млађе особе које трагају за идентитетом, животним успјехом – једноставно траже своје мјесто.

Послије ове фазе наступа самоидентификација. Ради се о стању особе у одређеним проблемима када се особа нађе у одређеним проблемима и она настоји да се идентификује са неким или групом истомишљеника. Једноставно долази до криза, које могу бити различите природе: економске, социјалне, друштвене, психолошке, политичке... Све ово утиче да особа одбацује своје досадашње ставове и формира нове који су пут ка екстремизму и тероризму.

Наредна фаза је фаза индоктринације, када је особа већ прихватила нове ставове и ушла у један нови свијет. Међутим, то је свијет који познаје само насиље и незаконите радње као средство за остваривање циљева. Те особе желе путем насиља и примјене силе мијењати све што по њима није добро. Они улазе у сукоб са члановима породице, са пријатељима, па и лицима која се налазе на нижем степену радикализације. Формирају свој круг истомишљеника, а сви остале сматрају за непријатеље.

Све наведено претходи акцији. Индоктриниране особе примају наређења и слијепо их извршавају. Постају војници својих група, са којима други манипулишу. На основу постигнуте радикализације, они извршавају наредбе, а то су углавном насилнички акти. Њихове групе постају све више кохезивне и јединствене, са малим процентом издаје или напуштања саме групе. У кратком временском периоду ове групе постају њихов свијет. Када се то деси, они су спремни да све учине за своју организацију, па чак и да ураде најгнусније злочине.

ЗАКЉУЧАК

Стварање терористе и терористичке организације је дуготрајан процес који захтијева искуство, вријеме, новац, али и политичку подршку. Не постоје јасни индикатори који ће показати ко јесте а ко није терориста, односно, ко може постати а ко не може постати терориста. Постоје примјери терориста који су срушили све теорије, гдје су терористи били различитог друштвеног положаја и психофизичких карактеристика. Зато је потребно друштвене напоре усмјерити против радикализације, као процеса који ствара терористе. Процес радикализације може бити покренут друштвеним, социјалним или психолошким околностима које директно или индиректно утичу на појединца. Данас радикализација није само безбједносни проблем јер је одавно постала сложени друштвени проблем. Лице које је под утицајем радикализације мијења своје ставове, увјерења, мишљење. Појединци незадовољни статусом у друштву и својим животом утјеху и подршку налазе у организацијама за које временом сазнају да су терористичке. Они добијају њихову подршку кроз запошљавање, новац, а организације заузврат добија-

ју њихову лојалност и потенцијалне терористе. Низ је фактора који помажу терористичким организацијама да спроводе процес радикализације. То су, прије свега, лични фактори, породични фактори, социјално-друштвени фактори. У већини случајева постоји симбиоза више њих.

Овај процес није тако брз као што се често мисли. Неки од стандардних знакова особе која је радикализована су прекид односа са породицом и дугогодишњим пријатељима, промјена ставова, одбијање ауторитета, анти-социјални коментари, посјећивање екстремистичких и радикалних сајтова, одобравање насиља. Постоји широка мрежа мјеста на којима се може вршити процес радикализације. Велики утицај на младе данас има интернет који представља одлично средство за рад са младима, односно за њихову индоктринацију. Друштвене мреже су повећале утицај екстремистичких и цихадистичких организација јер су омогућиле приступ широј публици, односно већем броју потенцијалних регрута терористичких организација.

Све већи број организација покушава да нове чланове регрутује у школама, на факултетима, у вјерским објектима, затворима. Једни од главних центара за регрутацију и индоктринацију су поједине цамије. Процесу радикализације посебно одговарају затворени простори, гдје се окупљају мање групе у којима је више присутно узајамно потврђивање радикалних увјерења, ставова са све мањом могућношћу провјере. Зато је у борби против тероризма неопходно говорити о спречавању радикализације, јер она представља иницијалну капислу у развоју терористичких увјерења код појединца и група. Ако желимо сузбити тероризам, морамо спријечити радикализацију. Посебну пажњу треба обраћати на узроке и факторе који доводе до тога да једна особа подлегне притисцима радикализације. Односно, право питање гласи како поправити опште друштвено стање које ће позитивно дјеловати на свијест и појединца и на јавно мњење. Једна од основних теорија коју користе терористи јесте да је друштво у хаосу.

Потребно је посебну пажњу обратити на процес образовања јер тинејџери представљају осјетљиву друштвену групу подложну туђем утицају. У том контексту не треба занемарити и велики утицај интернета, посебно друштвених мрежа. Наравно, право слободе говора се све више злоупотребљава. Млади су присутни на разним форумима који могу бити почетна степенница у радикализацији. Потребно је дјеловати и на пољу спречавања финансирања тероризма, односно у што већој мјери смањити повезаност организованих криминалних група са терористима. Уједно, неопходно је путем медија указивати на посљедице терористичке дјелатности и начине манипулације младима. Наравно, потребно је да се у борбу укључи и академска заједница, као и шири круг државних институција. На основу свега наведеног, јасно је колику улогу има процес радикализације у остварењу терористичких циљева. Зато је неопходно да се све надлежне институције боре против радикализације, јер је то једини пут којим се друштво може борити против тероризма. Наиме, када се процес индоктринације доведе до краја, борба је сведена на минимум.

ЛИТЕРАТУРА

- Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7–36.
- Christmann K. (2012). *Preventing Religious Radicalization and Violent Extremism, A Systematic Review of the Research Evidence*, Youth Justice Board for England and Wales. Retrieved 26. 04. 2022 from [http:// www.safecampuscommunities.ac.uk/uploads/files/2016/08/](http://www.safecampuscommunities.ac.uk/uploads/files/2016/08/)
- Kisić, I., Barišić, S. & Đukanović, P. (2019). *For communities resistant to radicalization and violent extremism – a handbook for education professionals*. Подгорица: Центар за грађанско образовање.
- Kohlmann, E. (2004). *Al – Qaidas Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network*. New York: Berg Publishers.
- Schmid P. A. (2013). *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*, The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) – The Hague.
- Silber M. D. & Bhatt A. (2007). *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*. New York: NYPD Intelligence Division.
- Spaaij, R. (2012). *Understanding Lone Wolf Terrorism. Global Patterns, Motivations and Prevention*. London/New York: Springer.
- Trip, S., Bora, C. H., Marian, M., Halmajan, A., & Drugas, M. I. (2019). Psychological mechanisms involved in radicalization and extremism. A rational emotive behavioral conceptualization. *Frontiers in psychology*, 10, 437.
- USAID (2017). *Development assistance and counter-extremism: A guide to programming*. USA: United States Agency for International Development (USAID) and Bureau for Africa (USAID/AFR).
- Ђорић, М. (2012). Теоријско одређење екстремизма. Нови Сад: Монографска студија Универзитет Сингидинум.
- Југовић, Л. А. & Живаљевић, В. Д. (2021). Појмовни и концептуални приступи радикализацији као процес развоја насилног екстремизма. Социолошки преглед, LV(2), 436–457.
- Сарајлић, Е. (2011). Политика исламских мрежа у постдејтонској БиХ, Атланска иницијатива, Демократија и сигурност у југоисточној Европи, Сарајево.
- Симеуновић, Д. (2009). Тероризам. Београд: Правни факултет.
- Шикман, М. (2009). Тероризам. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Шикман, М. (2021). Тероризам – правни оквир и судска пракса. Бања Лука: Факултет безбједносних наука.